

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Андрušко О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант докторантури

Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.2.22>ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНО-ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
ТА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЇХ ВЧИНЕННЯ

Постановка проблеми. Серед проблем протиправності діянь чільне місце в юридичній науці посідає проблема об'єктивно-протиправних діянь. Феномен об'єктивно-протиправних діянь досліджується здебільшого в загальній теорії та цивільному праві, але такі діяння притаманні й іншим галузям права. Цей феномен відомий і кримінальному процесу, але належної уваги науковцями йому не приділено. Здебільшого концептуально констатується лише наявність цих діянь та недопустимість юридичної відповідальності за них. Принцип відповідальності за вину має законодавчу основу, насамперед він визначений у ст. 62 Конституції України ("nullum crimen sine culpa" – «немає злочину без провини»). Але тут ідеться про злочини, а не про всі правопорушення. Законодавство та практика пішли дещо далі, хоча й несистемно. У частині нормативного регулювання декларується юридична відповідальність за невиконання (неналежне виконання) окремих процесуальних обов'язків деякими учасниками процесу (наприклад, заставодавцем, поручителем). В інших випадках розуміються лише порушення закону, що призводять до заходів правовідновлення без штрафних наслідків для порушників. В основі проблем об'єктивно-протиправних діянь, як на нашу думку, лежить догма психологічної концепції вини, що закріплена у ст. 22 Кримінального кодексу (далі – КК), непродуманно екстраполюється на інші галузі права і фактично не піддається жодній критиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Здебільшого об'єктивно-протиправні діяння досліджуються фрагментарно в контексті правопорушень чи юридичної відповідальності, як вид неправомірної поведінки. Окремо на монографічному рівні питання об'єктивно-протиправних діянь дослідив ще в 1987 р. І. Міннікес [1]. У науці кримінального процесу окремо ця проблема не досліджувалася, тому джерельною базою нашої публікації стали фрагментарні згадки про об'єктивно-протиправні діяння репрезентантів різних галузей права, а саме: Р. Вереші, В. Вєпрева, Г. Вєтрової, І. Гловюк, П. Дагеля, З. Ковриги, М. Коркунова, Д. Лук'янца, М. Малєйна, С. Олькова, І. Самощенко, М. Строговича, А. Шульги й інших.

Мета статті – дослідити проблему об'єктивно-протиправних діянь у кримінальному процесі та юридичну відповідальність за їх учинення, насамперед у частині юридичного інституту вини, як основну детермінанту суперечностей між правопорушеннями й об'єктивно-протиправними діяннями.

Виклад основного матеріалу. Ідея об'єктивно-протиправних діянь у науковий обіг запроваджена у 60-х рр. минулого століття І. Самощенком, який описав ці діяння як вид неправомірної поведінки [2, с. 39]. Про такі діяння вчені вели мову й раніше, але по-різному їх називали. Наприклад, ще на початку минулого століття М. Коркунов визначав їх як «неправомірний стан» [3, с. 230–231].

Найбільш точно визначення цьому феномену дав І. Міннікес, який писав, що об'єктивно-протиправне діяння – «це, поруч із правопорушенням, самостійний вид неправомірного діяння. Це невинувата, суспільно шкідлива дія чи бездіяльність, що порушує правові заборони, і спричиняє передбачені правом наслідки» [1, с. 3]. Надалі вченими в цьому ж ракурсі визначалося це поняття з акцентуванням уваги на відсутності суб'єктивних ознак протиправної поведінки. Зокрема, А. Шульга під об'єктивно-протиправним діянням розуміє «діяння, у складі якого, як сукупності обов'язкових юридичних ознак правопорушення, відсутні суб'єктивні ознаки (суб'єкт, суб'єктивна сторона) або відсутня яка-небудь одна із цих ознак» [4, с. 847]. Відсутність суб'єктивних ознак дала можливість виділити Ю. Кравченку цей вид поведінки як поведінку з «усіченим складом правопорушення» [5, с. 231]. В. Мальков теж вважає, що в найзагальнішому вигляді злочин може бути визначено як діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта (людини), що посягає на правоохоронний об'єкт. «Звідси випливає, що злочин складається не із чотирьох, а із трьох основних елементів: об'єкта, суб'єкта і діяння» [6, с. 111]. Подібну думку раніше сформулював і М. Таганцев, який визначав серед істотних ознак злочинного діяння такі: особу діяльну, об'єкт або предмет злочинного посягання, саме злочинне зазіхання, що розглядається із внутрішньої і зовнішньої його сторін [7]. І. Ной же пропонував розуміти склад злочину лише із двох елементів: суспільної небезпеки та кримінальної протиправ-

ності [8, с. 98]. Інші вчені помилково зауважать, що розглядувані діяння не завдають шкоди [9, с. 431; 10, с. 426]. Але шкода – це суспільно небезпечний (шкідливий) наслідок формального чи матеріального характеру будь-якого протиправного діяння, це обов'язковий елемент об'єктивної сторони й ознаки протиправності, інакше на такі діяння не було б правової заборони.

Важливо, що окремими вченими існування об'єктивно-протиправних діянь цілковито заперечується [11, с. 12], а іншими ототожнюються поняття правопорушення й об'єктивно-протиправних діянь [12, с. 166; 13, с. 76].

У літературі зазначено можливість настання різноманітних варіантів правових наслідків учинення об'єктивно-протиправних діянь. Думки вчених із цього питання розділилися. Одні заперечують допустимість юридичної відповідальності за вчинення об'єктивно-протиправних діянь узагалі [14, с. 140; 15, с. 10]. Інші ж наполягають на допустимості застосування за об'єктивно-протиправні діяння лише заходів захисту [16, с. 187]. Найбільш аргументованим є варіант, що характеризується комплексністю заходів правових наслідків за їх вчинення. Так, І. Міннікес дійшов висновку, що «за вчинення об'єктивно-протиправного діяння можуть бути застосовані такі заходи правового примусу: заходи відповідальності, заходи захисту, запобіжні заходи. Об'єктивно-протиправні діяння неосудних та малолітніх можуть призвести до застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру» [1, с. 6]. Але це загальнотеоретична формула, яка потребує уточнення в галузевих науках.

Найбільшого визнання юридична відповідальність за об'єктивно-протиправні діяння набула в цивільному праві. Зокрема, цивілістами в науковий обіг запроваджена презумпція вини в цивільному праві, із зазначенням, що відповідальність наступає за ризик, який бере на себе особа цивільних правовідносин [17, с. 118]. У цивільному законодавстві закріплено презумпцію вини, відповідно до якої особа вважається винуватою в завданні шкоди, невиконанні зобов'язання або іншому правопорушенні, якщо не буде доведено цією особою іншого (ст. 614 та ч. 2 ст. 1166 Цивільного кодексу (далі – ЦК)). Тут принагідно згадати принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність (ст. 3 Конституції), яка у кримінальному процесі полягає в компенсації шкоди, що завдана людині внаслідок незаконного кримінального переслідування та засудження. Встановлення вини з боку держави не є обов'язковим. Така вина може бути відсутня і з боку державних органів та їх посадових осіб. Достатньо факту підстав для цього відшкодування, визначених, наприклад, у ст. 1176 ЦК.

Останніми роками намітилася тенденція до розширення ідеї юридичної відповідальності без вини в публічно-правових відносинах. У кримінальному процесі як публічній галузі права юридична відповідальність за об'єктивно-протиправні діяння багатьма ученими категорично заперечується [18, с. 141;

19, с. 280]. Окремі вчені-процесуалісти вважають, що за об'єктивно-протиправні діяння можлива юридична відповідальність. З. Коврига вважає скасування незаконного процесуального акта кримінальною процесуальною відповідальністю, незалежно від вини посадової особи чи органу, які ухвалили акт [20, с. 76]. Г. Ветрова так само допускає відсутність елементу винуватості в разі правопорушення [21, с. 65]. Г. Сулейменова доводить правомірність застосування санкцій відповідальності за об'єктивно-протиправні діяння, що включаються нею в поняття процесуального правопорушення слідчого [22, с. 21, 23]. В. Вепрев теж визначив, що «незалежно від суб'єктивної сторони вчинення протиправної поведінки, вираженої в порушенні конкретних правових норм, узагальнених вимог або заборон, і принципів (загальноправових, процесуальних), а також міжнародних стандартів під час здійснення правосуддя обов'язково визнається правопорушенням і в його результаті застосовуються заходи процесуальної відповідальності» [23, с. 19].

Положення чинного кримінального процесуального законодавства також дають підстави стверджувати, що об'єктивно-протиправні діяння у кримінальному процесі існують. Окремі з них мають різні правові наслідки, зокрема й заходи юридичної відповідальності.

Деякі приклади. Серед наслідків невиконання умов угод, відповідно до ст. 476 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), передбачено скасування «сприятливого» для обвинуваченого вироку суду та повернення справи на стадію процесу, на якій її було укладено. Загалом про вину особи в разі невиконання умов угоди в законі не йдеться. Допускаємо, що обвинувачений з об'єктивних причин, «безвинувато» не виконав умов угоди, наприклад, не компенсував завданої злочином шкоди за відсутності коштів на момент виконання цього зобов'язання, які на момент укладення угоди були готівкові, а згодом, без відома обвинуваченого, витрачені одним із подружжя. Лише за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості передбачено кримінальну відповідальність (ст. 389–1 КК).

Ще, беручи на себе процесуальні зобов'язання, поручителі не завжди мають можливість забезпечити їх виконання з об'єктивних причин, тобто із причин, що часто від них не залежать. Але за невиконання цих зобов'язань у ч. 5 ст. 180 КПК для поручителя передбачено відповідальність у вигляді грошового стягнення. Про вину поручителя ніде в КПК не сказано, вона формально впливає з його зобов'язань. Матеріальні втрати несе й заставодавець.

У наведених прикладах відсутня вина учасників процесу, але за невиконання процесуальних зобов'язань, узятих ними на себе, наступає відповідальність, передбачена законом. Зокрема, у першому випадку процесуальна, у вигляді немайнової (погіршення процесуального становища) та на перспективу «посилена» кримінальна відповідальність, у другому – лише процесуальна, у вигляді майнової.

Актуальні проблеми постають під час розгляду питання про відповідальність суб'єктів кримінального процесу, наділених владними повноваженнями. Для таких у разі невиконання процесуальних (службових) обов'язків без нормативного визначення вини несприятливі наслідки, насамперед, заходи юридичної відповідальності, у законі не визначено. Поміркуємо, у ст. ст. 409–414 КПК прямо вказується на порушення закону під час ухвалення судового рішення, що підлягає скасуванню, тобто вжиття лише одних заходів правовідновлення. За такі порушення судді несуть кримінальну відповідальність лише за навмисні дії згідно із КК, а також дисциплінарну, відповідно до ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». У цій статті щодо вини суддів як умови їх дисциплінарної відповідальності визначено кілька позицій: 1) умисно чи внаслідок недбалості; 2) умисно або внаслідок грубої недбалості; 3) умисне порушення норм права чи неналежне ставлення до службових обов'язків. Щодо тлумачення умислу проблем не виникає, зокрема на теоретичному рівні. Постає питання: що таке груба недбалість і чим вона відрізняється від недбалості. Ще більше питань щодо третьої позиції. Зокрема, у ч. 2 ст. 106 згаданого Закону закріплено: «Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків». Питання: чому дисциплінарна відповідальність, а не кримінальна, визначена у ст. 367 КК «Службова недбалість», під якою розуміють «невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб». Між цими двома колізійними нормами законодавства простежується спільне, це підстави, а саме «неналежне ставлення» до службових обов'язків та «несумлінне ставлення» до службових обов'язків унаслідок чого спричинюється істотна шкода. А «умисне порушення норм права» як суб'єктивна підстава повинна приводити до відповідальності за умисні злочини. Водночас законодавча конструкція «неналежне ставлення до службових обов'язків», хоча й не прямо, але містить законодавчу вказівку на навмисну форму вини, а наслідками такого «ставлення» під час виконання функції судочинства на практиці стають рішення суду (судді), у яких суди вищої інстанції констатують лише підстави для їх скасування. Ці суди «постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення» (ч. 10 ст. 262 ЦПК) у кримінальному судочинстві не можуть, що є суттєвою диспропорцією в різних юридичних процесах. На кшталт маємо

складну форму вини, що немає своєї законодавчої основи на зразок законодавства інших країн, де у КК закріплені норми, присвячені складній формі вини (Республіка Білорусь, Республіка Польща й інші).

Очевидно, що причинами об'єктивно-протиправних діянь є проблеми вини в науці. Основними проблемами, що водночас поршуються, є проблеми філософського, загальнонаукового та правового розуміння вини людини. Філософська свобода волі (*liberum arbitrium*) індивіда як підстава для його моральної відповідальності перед суспільством, психологічне ставлення до своїх діянь та їхніх наслідків стали передумовами формування правової догми вини в нашій правовій системі як обов'язкової умови юридичної відповідальності, що ґрунтується на психологічній концепції визначення вини. Але ні філософи, ні психологи й нині остаточно не визначилися щодо концепту вини у своїх науках. Видається, що ще за радянських часів правознавці «вибірково» сприйняли ці знання й інсталивали їх у традиційній чинній нормативній формулі форм і видів вини: умисел (прямий, непрямий) і необережність (недбалість, самовпевненість). Варто зазначити, що «традиційні» знання про вину у філософії, психології та праві різняться між собою. Зокрема, «сьогодні немає однозначного трактування психологічного терміна «вина» і єдиного розуміння цього явища. Юридичне поняття вини, яке дається з погляду панівної в науці психологічної концепції вини, не повною мірою узгоджується з поняттям вини у психології» [24, с. 52]. Але вина у праві – це юридичне, а не психологічне поняття, і окремими психологічними категоріями у праві її описати складно. Водночас інші ж концепції вини, наприклад, оцінна, відкидаються. Так, розроблена та сприйнята в науці кримінального права психологічна концепція вини стала матрицею для конструювання вини і в інших галузях права, що є не зовсім правильним, оскільки практику не повною мірою задовольняє розуміння вини лише через інтелектуальний і вольовий критерії. Сьогодні філософська категорія свободи волі людини, покладена в основу правового розуміння її юридичної вини, поставлена під сумнів. Зокрема, на противагу свободі вибору часто йдеться про ілюзію вибору в сучасному постіндустріальному суспільстві. Скажімо, німецький соціолог Г. Маркузе пише про «детермінований вибір» [25, с. 290–291]. Зазначено сильні пристрасті, що захоплюють людей, і неможливість останніх керувати ними. Так, «за даними вчених-медиків, діти, що мають комп'ютерну залежність, втрачають здатність контролювати свою поведінку» [26, с. 91]. Р. Вереша теж робить висновок про те, що «при вирішенні питання про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності необхідно враховувати можливість впливу на свідомість людини особливих психологічних прийомів – гіпнозу, магії та психології мас» [27, с. 27].

Отже, сьогодні існує серйозний запит на інші конструкції вини, що виявляються, насамперед, у публічних правовідносинах, в яких вина або вже

задекларована на основі протиправності самого діяння (нормативна концепція вини), або встановлюється правозастосовниками (оцінна концепція вини). Водночас українськими вченими пропонується доповнити традиційну нормативну формулу вини й іншими формами: наміром та необачністю [28], складною формою вини [27, с. 570]. Додатково виділяються ще й види необережної вини: правова необережність [29, с. 28], вольова недбалість, злочинне невігластво [30, с. 21–22; 31, с. 245]. У працях американських правознавців трапляється розширена класифікація форм вини: намір і усвідомлення – форми спеціальної вини, та передбачення, необережність і кримінальна недбалість – форми загальної вини [32, с. 136]. Тобто форми та види вини, що офіційно визнані у кримінальному праві, не вичерпують практики застосування законодавства про юридичну відповідальність як у самій галузі, так і поза кримінальним правом, принаймні у кримінальному процесі.

Із другого боку, ученими вина як суб'єктивна ознака часто не включається до складу правопорушення, а то і злочину (вище зазначалося). Уважається, що така встановлюється через об'єктивні ознаки правопорушення, є від них похідною, вторинною (німецька концепція Tatbestand). Зокрема, Є. Маслова пояснює, що «у німецькому кримінальному законодавстві вина не є елементом складу закону, а являє собою докір поведінці, що відповідає складу діяння» [33, с. 11].

Законодавство та практика багатьох іноземних держав свідчать про те, що «злочинною визнають таку поведінку, яка заборонена і кримінальним законом, й іншими джерелами кримінально-правових норм (в Англії, Сполучених Штатах Америки (далі – США) тощо). Що стосується вини, то вона не завжди включається в число обов'язкових ознак злочину. Це пояснюється існуванням у низці іноземних держав кримінальної відповідальності незалежно від вини (сувора відповідальність у США; у Франції – відповідальність за порушення, для настання якої достатньо констатувати сам факт учинення діяння)» [34, с. 61]. Також, «французький кримінальний закон не містить поняття вини, а суб'єктивна сторона злочину, що характеризується як моральний (психологічний) елемент злочинного діяння, визнається не всіма вченими. Загалом же доктринальні джерела вказують на наявність у кожному злочині загальної (мінімальної) вини, виходячи з того, що будь-яке діяння осудної особи – вольовий акт; формами провини визнаються умисел, необережність і вина, що припускається (вина в разі порушення). Що стосується навмисної вини (а всі злочини у Франції, на відміну від проступків, вважаються вчиненими з умислом), то в її зміст включено не бажання настання наслідків, а вольове прагнення до забороненого у кримінально-правовій нормі результату» [33, с. 158].

Тому вина у праві не може бути зведена лише до психічного ставлення особи, яка вчинила правопорушення, до свого діяння та наслідків, що настали.

Важливим моментом є ставлення суспільства до цієї особи та її протиправного діяння. Арбітром у цих відносинах є держава, яка в законодавстві повинна закріпити юридичні, психологічні та соціальні компоненти у вині та винуватості особи. Більш компромісною здається думка про суб'єктивно-об'єктивне або об'єктивно-суб'єктивне ставлення до вини, оскільки вона не може бути в чистому вигляді суб'єктивною або об'єктивною.

Усупереч законодавчому визначенню поняття вини поняття винуватості в законодавстві не міститься. Під винуватістю в науці розуміється «доведена з урахуванням усіх обставин учинення правопорушення і встановлена правозастосовним актом, що набрав чинності, вина» [24, с. 16]. У такому разі поняття винуватості корелює з оцінною концепцією вини. Інколи, наслідуючи психологічну парадигму вини, для розмежування цих понять указують, що «вина і винуватість співвідносяться як матеріальний (кримінально-правовий) та процесуальний (кримінальний процесуальний) елементи» [27, с. 159]. Це логічно-формальний підхід. Але чи може суд (інший правозастосовний орган) установити психічне ставлення особи до здійснюваного нею діяння і його наслідків, а також правильно відобразити це у правозастосовному акті? Слушно стверджується, що суто особистісний характер вини, як складний психологічний стан самоосуду та каяття, «не може бути у принципі пізнаним, пережитим зовні» [35, с. 68]. У кримінальному процесі елементом предмета доказування є як сама винуватість обвинуваченого, так і форма вини (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК). Тобто вина також однопорядкова процесуальна категорія з винуватістю, а формальне їх розмежування не витримує критики, оскільки у вирокі обов'язково вказуються ці елементи в певній послідовності як рівнозначні, що встановлені. Винуватість – це не сама встановлена вина, це попервах узагальнене судження (вердикт) правозастосовника про наявність об'єктивних ознак правопорушення і причетності особи до нього (абстрактне судження про вину), що далі конкретизується у формі, виді вини.

«Вина, відповідно до оцінного вчення про вину, є не умисел чи необережність, а негативне ставлення суб'єкта до соціально значущих цінностей» [35, с. 68]. У кримінальному процесі негативне ставлення виражається в законодавчих формулюваннях: «невиконання» (ч. 3 ст. 39, ч. 4 ст. 40 КПК), «невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання» (ч. 3 ст. 49 КПК), «невиконання процесуальних обов'язків» (ч. 1 ст. 144 КПК), «неналежне ставлення до службових обов'язків» (ч. 2 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), «невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків» (п. 1 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про прокуратуру») та інші. Очевидно, що ці формулювання містять вказівку на умисне діяння, наприклад, неналежне виконання службових обов'язків і необережну форму вини посадовця щодо наслідків, що настали. Отже, маємо складну форму вини за ознакою порушення нормативних приписів, що призвели до суспільно

небезпечних (шкідливі) наслідків. Закон також установлює деякі обмеження щодо притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів процесу. У ч. 2 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено імунітет від відповідальності суддів за їхню правову позицію в разі ухвалення ними рішення, що відповідає міжнародним стандартам статусу суддів, зокрема Європейській хартії про закон про статус суддів. Але це положення має узагальнений декларативний характер. У науці пропонуються різні умови відповідальності суддів за скасовані рішення, наприклад, ураховувати кількісні показники скасованих рішень як індикатор їхньої професійної непридатності [36, с. 22]. На практиці питання дисциплінарної відповідальності суддів за скасовані рішення вирішуються на основі застосування поєднання всіх концепцій вини, а підсумкове рішення здебільшого формулюється на основі оцінної концепції вини.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Можемо констатувати, що проблеми об'єктивно-протиправних діянь полягають насамперед у наукових проблемах вини, догматичний зміст якої здебільшого вченими не піддається сумніву та не переглядається протягом останніх десятиліть. Як наслідок, багатьом порушенням закону надається статус помилки, казусу, об'єктивно-протиправних діянь, наслідком чого є необґрунтовані виключення юридичної відповідальності суб'єктів кримінального процесу, насамперед наділених владними повноваженнями. Конструкція вини у кримінальному процесі розкривається через законодавчі формулювання «невиконання, неналежне або несвочасне виконання», «неналежне ставлення до службових обов'язків», «невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків», що указують на складну її форму. Умовами відповідальності для суб'єктів владних повноважень кримінального процесу повинні бути законодавчі обмеження щодо притягнення їх до відповідальності, для інших учасників процесу – пряма вказівка на настання відповідальності.

Перспективним є дослідження проблем вини у праві, виходячи із загальнонаукових проблем її сучасного розуміння, наслідком чого мають стати уточнені форми та види вини в законодавстві, унесені доповнення про складну її форму й уточнені критерії безвинуватого спричинення шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Минникес И. Объективно-противоправное деяние : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Свердловск, 1987. 15 с.
2. Самощенко И. Понятие правонарушения по советскому законодательству. Москва : Юрид. лит., 1963. 285 с.
3. Коркунов Н. Лекции по общей теории права / сост., автор вступ. ст., коммент. А. Медушевский. Москва : РОССПЭН, 2010. 520 с.
4. Шульга А. Об'єктивно протиправне діяння, об'єктивно правомірне поведінка. *Форум права*. 2012. № 3. С. 846–849.
5. Кравченко Ю. Свобода як принцип демократичної правової держави : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 406 с.
6. Мальков В. Состав преступления в теории и законе. *Государство и право*. 1996. № 7. С. 105–114.
7. Таганцев Н. Уголовное право (Общая часть). Ч. 1. По изданию 1902 г. Allpravo.ru. 2003. URL: http://www.allpravo.ru/library/doc101p0/instrum105/item833.html#_ftn1.
8. Ной И. Новое в подготовке основных уголовно-правовых понятий. *Советское государство и право*. 1982. № 7. С. 91–99.
9. Теория государства и права : учебник для вузов / под ред. В. Корельского, В. Перевалова. 2-е изд. Москва : Норма, 2002. 616 с.
10. Кельман М., Мурашин О. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2006. 477 с.
11. Малейн Н. Правонарушение: понятие, причины, ответственность. Москва : Юрид. лит., 1985. 182 с.
12. Александров Н. Законность и правоотношения в советском обществе. Москва : Госюриздат, 1955. 176 с.
13. Строгович М. Основные вопросы советской социалистической законности. Москва : Наука, 1966. 190 с.
14. Глюжок І. Концептуальні питання тлумачення поняття «правосуддя у кримінальних справах». *Актуальні проблеми держави та права*. 2009. Вип. 50. С. 136–142.
15. Полонка І. Комплексний теоретико-методологічний аналіз ознак об'єктивно протиправного діяння. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 1. С. 7–11.
16. Алексеев С. Общая теория социалистического права: Нормы права и правоотношения. Курс лекций : учебное пособие. Вып. 2. Свердловск, 1964. 226 с.
17. Красавчиков О. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. Москва : Юрид. лит., 1966. 200 с.
18. Ольхов С. Уголовно-процессуальные правонарушения в Российском судопроизводстве : дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Тюмень, 1994. 395 с.
19. Білокінь Р. Кримінально-процесуальна відповідальність: наукові та правові основи : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 577 с.
20. Коврига З. Уголовно-процессуальная ответственность. Воронеж : Изд-во Воронежск. ун-та, 1984. 190 с.
21. Ветрова Г. Уголовно-процессуальное правонарушение. Совершенствование законодательства о суде и правосудии. Москва : Ин-т гос. и права АН СССР, 1985. С. 58–66.
22. Сулейменова Г. Уголовно-процессуальная ответственность следователя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1988. 28 с.
23. Вепрев В.С. Основания уголовно-процессуальной ответственности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Челябинск, 2006. 22 с.
24. Юрчак Е. Вина как общеправовой институт: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2015. 276 с.
25. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества. Москва, 1994. 368 с.
26. Сорокин В. Юридическая ответственность: духовно-нравственный подход. Москва : Юрлитинформ, 2018. 160 с.
27. Вереша Р. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 583 с.
28. Лук'янець Д. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної відповідальності та проблеми її визна-

чення. *Адвокат : журнал спілки адвокатів України*. 2004. № 7. С. 3–6. URL: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_KPD/Lukianets_23.pdf.

29. Кириченко В. Значение ошибки по советскому уголовному праву. Москва : Изд-во АН СССР, 1952. 96 с.

30. Дагель П. Проблемы вины в советском уголовном праве : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 715. Ленинград, 1969. 34 с.

31. Сечко Д. Другие формы неосторожной вины. *Правовое обеспечение инновационного развития общества и государства* : материалы Международной научной конференции студентов, магистрантов и аспирантов, г. Минск, 29–30 октября 2010 г. Москва : БГУ, 2011. С. 245–246.

32. La Fave W. Criminal Law. 4th Ed. St. Paul, MN. : Thomson business, 2003. 1223 p.

33. Маслова Е. Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нижний Новгород, 2017. 313 с.

34. Фонарюк О. Протиправна поведінка людини: філософсько-правовий вимір : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2017. 204 с.

35. Нерсесян В. Понятие и формы вины в уголовном праве. *Правоведение*. 2002. № 2 (241). С. 67–82.

36. Москвич Л. Проблеми підвищення ефективності судової системи: концептуальний аналіз : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2011. 40 с.

Андрушко О.В. ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНО-ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЇХ ВЧИНЕННЯ

У статті розглянуті наукові, законодавчі та практичні проблеми об'єктивно-протиправних діянь у кримінальному процесі й умови допустимості юридичної відповідальності за їх вчинення. Основною проблемою цих діянь є проблеми визначення вины у праві. Зроблено висновок, що умовами юридичної відповідальності для суб'єктів владних повноважень кримінального процесу повинні бути законодавчі обмеження щодо притягнення їх до відповідальності, для інших учасників процесу – пряма вказівка на настання відповідальності.

Ключові слова: об'єктивно-протиправні діяння у кримінальному процесі, юридична відповідальність, вина, складна форма вины, невиконання процесуальних обов'язків, неналежне ставлення до службових обов'язків.

Андрушко А.В. ПРОБЛЕМЫ ОБЪЕКТИВНО-ПРОТИВOPРАВНЫХ ДЕЯНИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ И ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ИХ СОВЕРШЕНИЕ

В статье рассмотрены научные, законодательные и практические проблемы объективно-противоправных деяний в уголовном процессе и условия допустимости юридической ответственности за их совершение. Основной проблемой этих действий являются проблемы определения вины в праве. Сделан вывод о том, что в условиях юридической ответственности для субъектов властных полномочий уголовного процесса должны быть законодательные ограничения по привлечению их к ответственности, для других участников процесса – прямое указание на наступление ответственности.

Ключевые слова: объективно-противоправные деяния в уголовном процессе, юридическая ответственность, вина, сложная форма вины, невыполнение процессуальных обязанностей, ненадлежащее отношение к служебным обязанностям.

Andrushko A.V. PROBLEMS OF OBJECTIVELY-WRONGFUL ACTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND LEGAL LIABILITY FOR THEIR COMMISSION

The article deals with the scientific, legislative and practical problems of objectively unlawful acts in the criminal process and the conditions for the admissibility of legal liability for their commission.

The possibility of occurrence of various legal consequences of committing objectively-wrongful acts is noted. The legislation on liability based on obligations of process participants (guarantor, mortgagor) and on the basis of agreements on reconciliation or on the recognition of guilt is analyzed. Separately, the problems of objectively-wrongful acts of the authorities of the criminal process are investigated.

The main problem of these acts is the problem of defining the guilt in the law and the dominance of the psychological concept of guilty in law that is not criticized. Critical remarks on the purely psychological definition of guilt in legislation, based on the controversial philosophical theory of freedom of choice of a person, have been made. It was a critical criticism of psychologically responsible people to blame in the legislature, so as to base themselves on the spontaneous philosophy of freedom and choice of people. It is necessary to put underdevelopment and non-competitiveness of the most important legislative forms and to blame for the criminal law, for which I am madly distracted by the laws of the galaxy. At present, there is a request for other designs of guilt, which are manifested primarily in civil law, family law, contractual relations and legal relations of disciplinary practice, in which the guilty or already declared on the basis of the wrongfulness of the act (the normative concept of guilt), or established by law enforcers (estimated the concept of guilt).

The article has further developed the doctrine of the estimated concept of guilt in the law. The guilt, according to the appraisal theory of guilt, is not intent or negligence, but the negative relation of the subject to socially significant values. In the criminal process, the negative attitude is expressed in the legislative formulations: “non-fulfilment”, “non-fulfilment, improper or untimely execution”, “non-compliance with procedural obligations”, “improper treatment of official duties”, “failure to perform or improper performance

of official duties” and others. These formulations include an indication of an intentional act, for example, improper performance of official duties and a reckless form of guilty of an official to the consequences. In fact, we have a complex form of guilty on the basis of violation of regulatory requirements, which caused socially dangerous (harmful) consequences.

It is concluded that the conditions of legal responsibility for subjects of power of criminal procedure should be legislative restrictions on bringing them to liability, for other participants in the process – a direct indication of the occurrence of liability.

Key words: objectively wrongful acts in criminal proceedings, legal liability, guilt, complex form of guilt, failure to perform procedural duties, inappropriate attitude to official duties.